

Rad sa znanstvenoga skupa
UDK 821.163.42'282 : 82.095 : 82.03 (091)(497.5)
Primljeno 2010-11-04

PREMA GLOBALIZACIJI SUVREMENE KAJKAVSKE KNJIŽEVNOSTI

Suvremeni prijevodi sa stranih jezika na kajkavski jezik*

Mario Kolar, Koprivnica/Zagreb

Sažetak

U članku se pokušava istražiti koliko ono što danas nazivamo globalizacijom utječe na rastući prevoditeljski korpus suvremene kajkavske književnosti, koji se kreće u rasponu od prijevoda starijih i modernih književnih klasika, preko prijevoda suvremenih autora, do prijevoda djela popularne kulture.

Ključne riječi: globalizacija, suvremena kajkavska književnost, prijevodi sa stranih jezika na kajkavski jezik

Uvod: književnost, globalizacija, prijevodi

Jedna od brojnih kontroverzi vezanih za globalizaciju, pogotovo u posljednje vrijeme, jest da svi u njoj traže svoje mjesto, ali ju istovremeno i svatko poima na svoj način. Zanimljive rezultate tako može dati i problematiziranje tog pojma u kontekstu znanosti o književnosti. Bez šireg teoretiziranja o pojmu globalizacije (o čemu do danas postoji gotovo nepregledna literatura) u ovom ću radu razmotriti minimum mogućih pitanja o odnosu književnosti i globalizacije, pri čemu na globalizaciju gledam kao na kompleks različitih *inter-* i *trans-*nacionalnih procesa, povezanih dijelom i s pojavom novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija. U tom kontekstu, suvremena je kajkavska književnost, kao i bilo koji drugi književni ili kulturni fenomen, zainteresirana za korištenje nekih od blagodati globalizacije, kao što su globalna razmjena znanja i ideja, čime može

* Obrada tematske cjeline izlaganja sa znanstvenoga skupa *Kajkavski jezik i književnost kroz stoljeća* (Krapina, rujna 2010.), prilagođene za objavu u *Kaju*

nadograđivati svoje iskustveno i problemsko polje. Iako sam svjestan da je to samo jedan vid globalizacije, ostale ću trenutno ostaviti po strani kako bih istražio ono što je glavna tema ovog rada, a to je utječe li (tako shvaćena) globalizacija na suvremenu kajkavsku književnost, i to opet s obzirom na samo jedan aspekt – s obzirom na prevodilačke aktivnosti sa stranih jezika na kajkavski.

Kao što je iz takvog imperativa razumljivo, ovaj rad neće imati namjeru u duhu hrvatske traduktološke tradicije lingvistički analizirati prijevode, već će biti bliži relativno novijem području komparativne književnosti koje se naziva “prevoditeljski studiji” (Lefevere, Bossett), odnosno onom njihovom odvjetku koji prevođenje poima kao kulturološku interakciju između domicilne i strane kulture, te problemu prevođenja pristupa na multidisciplinarnoj osnovi. Tako osim samih tekstova izvornika i prijevoda proučava i tekstove povezane s prijevodima, poput prevoditeljevih komentara, urednikovih predgovora ili pogovora, kritika i reakcija na prijevode stručne i šire javnosti itd. Slijedom toga, u ovom će mi radu biti važno istražiti tko prevodi, zašto prevodi baš to djelo, kakve su reakcije na njegov prijevod, što to znači za njegovo književno polje i sl., jer ću tek postavljanjem takvih pitanja moći odgovoriti na pitanje jesu li ti prijevodi rezultat djelovanja globalizacije, ili nešto drugo. Isto tako, treba reći da mi nije cilj dati potpun pregled svega što je prevedeno sa stranih jezika na kajkavski u posljednjih četrdesetak godina, već skupiti osnovni korpus na temelju kojeg se može odgovoriti na središnja pitanja ovog rada.

Od Shakespearea do Shreka: suvremeni prijevodi na kajkavski jezik

Nakon prve obnove kajkavske književnosti koja je početkom 20. stoljeća započeta A. G. Matošem, a završena sredinom stoljeća I. G. Kovačićem, kajkavska je književnost u drugu polovicu 20. stoljeća krenula slabijim intenzitetom, pa je takva i njezina prevoditeljska produkcija. Stanje se s obzirom na oba aspekta bitno poboljšava 70-ih godina kada dolazi do druge obnove kajkavske književnosti, koja je ovaj put možda i obuhvatnija i izrazitija od prve. Jedan od aspekata koji je pridonio tome ponovnom *procvatu* kajkavske književnosti jest i prevoditeljska aktivnost na kajkavski jezik koja se kreće u rasponu od prijevoda starijih i modernih književnih klasika, preko prijevoda suvremenih autora, do prijevoda djela popularne kulture.

Kajkavski prijevodi dramske literature za varaždinski HNK i zagrebačke Histrione

Najviše prijevoda sa stranih jezika na kajkavski jezik u posljednjih 40-ak godina nastalo je za potrebe kazališnih izvedbi. U tom kontekstu prednjači

Hrvatsko narodno kazalište u Varaždinu te njihov dugogodišnji glumac, redatelj i prevoditelj Tomislav Lipljin. On je za svoje kazalište napravio nekoliko prijevoda, odnosno prerada i lokalizacija, ili najbolje reći - kajkavizacija – naime, Lipljin nije dramska djela prevodio s originalnih jezika na kojima su napisana, već je prerađivao prijevode tih djela sa standardnog jezika na kajkavski jezik. Kako navodi sam Lipljin (2002.), do ideje kajkaviziranja stranih kazališnih komada došlo je, više-manje, iz sasvim praktičnih repertoarnih razloga. Naime, u tradiciji je varaždinskog kazališta da izvodi djela na kajkavskom jeziku, no kako je do najnovijih vremena na njihovu scenu postavljen skoro sav repertoar klasičnih kajkavskih komada, a novih kvalitetnih kajkavskih djela nema u dovoljnom broju koji bi mogao zadovoljiti repertoarne potrebe, odlučili su se za kajkavizacije vrijednih djela svjetske dramske književnosti.

Prvi takav pokušaj izveo je Vladimir Gerić koji je 1962. sa slovenskog na kajkavski preveo djelo A. T. Linharta *Matiček se ženi*, a na ozbiljniji, zahtjevniji i smioniji pothvat odlučio se sam Lipljin dvadesetak godina kasnije te je 1979. kajkavizirao Molièreova *Georgesa Dandina*. No, tekst djela nije u potpunosti kajkavizirao, već likovi u komediji govore trima idiomima (kajkavskim, standardnim i dubrovačkim), sukladno diferencijaciji govora likova u originalu.

Desetak godina kasnije Lipljin se ponovno vratio kajkaviziranju. Ovaj put bile su to starofrancuske srednjovjekovne lascivne farse koje su trebale popuniti repertoarnu rupu glede pučkih komada. Farse je sa starofrancuskog na standardni jezik preveo Vladimir Gerić, a Lipljin ih je kajkavizirao. Radi se o farsama *Mladenec koj neje znal kaj mladi ženski treba*, *Bogi Ivač* i *Farsa o bednju*, koje su premijerno izvedene u varaždinskom HNK-u 1990. pod zajedničkim nazivom *Bogi Ivač* u režiji V. Gerića. Predstave su postigle izniman uspjeh u publike i postale najizvođeniji komad u povijesti varaždinskog HNK.

Vjerojatno ohrabren uspjehom farsa, Lipljin se nedugo zatim odlučio za kajkaviziranje i jednog od najznačajnijih autora svjetske (dramske) književnosti – W. Shakespearea. Tako je 1993. pod nazivom *Puno larme a za ništ* varaždinski HNK premijerno izveo kajkaviziranu verziju Shakespeareove komedije *Much Ado About Nothing* (hrv. prijevod *Mnogo vike ni za što*), koja je kasnije izvedena i u zagrebačkom HNK-u i drugdje, a tekst predstave objavljen je u časopisu varaždinskog HNK-a *Kazalište* sljedeće godine (usp. Shakespeare: 1994). Bio je to prvi prijevod nekog cjelovitog Shakespeareova djela na kajkavski jezik. Lipljin je *Larmu* kajkavizirao s prijevoda M. Bogdanovića na standardni jezik, pri čemu mu je jezik najbliži živoj kajkavskoj (varaždinskoj) riječi. Osim *prilagodbe* na kajkavski jezik, prilagodio je i imena likova, mjesto i vrijeme radnje te načinio i pojedine sadržajne preinake. U *Nekoliko uvodnih napomena* tiskanom tekstu *Larme* Lipljin navodi da su se on i tadašnji ravnatelj Kazališta M. Varjačić odlučili

za kajkavskog Shakespearea prije svega zbog repertoarnih potreba za kajkavskim komadom, ali i zbog žanra kojem komad pripada i koji publika voli (komedija), zbog prijašnjeg uspjeha te predstave kod publike, te zbog njezine jednostavnosti i prilagodljivosti. Uglavnom, svi ti kriteriji upućuju na to da je Kazalištu u Lipljinu prije svega bila važna publika te su tome sve i podložili, a to im se na kraju i isplatilo. Naime, publika je odlično prihvatila predstavu i u Varaždinu i izvan njega te je predstava doživjela mnogo ponovnih izvedbi. No, odlično su je prihvatili i struka i kritika, o čemu svjedoči najviša državna nagrada *Vladimir Nazor* za dostignuća u kazališnoj umjetnosti koju je predstava dobila 1993. godine. Kritika je pak predstavu okarakterizirala superlativima poput “kazališnog čuda” i ocijenila kao kazališni događaj godine u sezoni 1993./1994. (Peričić 1995: 121).

Nakon *Larme*, vrlo je dobro primljena i Lipljinova kajkavizacija *Jedermann* Huga von Hofmannsthalu koju je napravio prema Stamačevu prijevodu s njemačkog na standardni jezik. Predstava je pod naslovom *Vsakovič* u varaždinskom HNK-u izvedena 1996. u režiji G. Para.

No, za razliku od dotadašnjih Lipljinovih kajkavizacija koje su pokupile samo pozitivne, Lipljinova kajkavizacija Shakespeareova *Hamleta* naišla je i na negativne kritike. Naime, Lipljin je kajkavizaciju napravio na temelju dotadašnjih prijevoda *Hamleta* na standardni jezik,¹ a pritom je kao leksičko vrelo uzeo samo “varaždinski kajkavski govor svoga djetinjstva”, odnosno nije želio posegnuti i “za bogatim izvorima kajkavske književnosti predilirskog doba, smatrajući da obični suvremeni gledatelj mnoge riječi iz tog doba neće razumjeti” (Lipljin 2002: 125). Takav kajkavski *Hamlet* izveden je 1998. pod redateljskom palicom V. Gerića i Lipljin je njime bio zadovoljan jer je uspio ono do čega mu je bilo najviše stalo – to sofisticirano i teško djelo približiti gledateljima: “Razgovarao sam i s profesorima i s učenicima tih škola [misli se na varaždinske osnovne i srednje škole – op. M.K.] nakon gledanja moga prijevoda *Hamleta* na kajkavski i svi su izjavili kako im je priča potpuno jasna i kako su imali osjećaj da junaci drame govore kao njihovi susjedi ili rođaci” (Lipljin 2002: 120). Lipljinu su, dakle, bili važni, prije svega, ranije spomenuti repertoarni razlozi, dakle imati na repertoaru i kajkavsku predstavu, zatim predstavu čim više približiti gledateljima, pa što god to iziskivalo, i treće, što se implicitno može iščitati iz njegovih nazora o svojim kajkavizacijama, pokazati i dokazati vrijednost kajkavskog jezika, dakle afirmirati kajkavski jezik. No, kritika mu je upravo te tri stvari najviše i zamjerila. Tako odmah nakon premijere Ž. Ciglar Lipljinovu *Hamletu* zamjera preveliku suvremenost i svakodnevnost kajkavskog govora kojim je preveo *Hamleta* jer je *Hamlet* na taj način

¹ Radi se o prijevodima A. Harambašića (1887.), M. Bogdanovića (192.), V. Kriškovića (1926.), V. Gerića (1964.) i J. Torbarine (1979.).

postao “pučkim komadom, zacijelo semantički prozirnijim” od originala (Ciglar 1998). Nešto kasnije Ž. Funda, i sam kajkavski pisac i prevoditelj Shakespearea, prvo Lipljinu priznaje što “z verum i vupačom čistoga kajoljubca nadaljuje misi-ju prebudnika zebalšeg si mukotvornu zadaću zdelatve i razširitve kajkavsko-ga sebezpreštivanjanja” (Funda 2000: 139), no zatim mu zamjera da je njegova kajkavizacija *Hamleta*, jezično gledano, “nedostatno kajkavska”, odnosno da je “preveć našpikana z štokavizmi” (Isto: 139-140). Osim na jeziku, zamjera mu i na stilu jer smatra da se kod Lipljinova prijevoda događa “znižavanje veličetnoga Shakespeareovoga stila v neakov na pučko dopadanje zapeljivi stil” (Isto: 140). Osim ovih Fundinih prigovora, štošta za prigovoriti Lipljinovu *Hamletu* imala je i M. Starčević koja je, usporedivši sve hrvatske prijevode *Hamleta*, Lipljinu zamjerala upravo ono što on vidi kao glavnu prednost svojeg prijevoda – prilagođenost publici. Starčevićeva navodi konkretne primjere Lipljinova pojednostavljivanja izvornika, a zamjera mu i relativno skučen izbor riječi što ju dovodi do zaključaka da je Lipljinov prijevod “daleko više od svih hrvatskih prijevoda... najdalje od ‘pjesničke sofisticiranosti’”, odnosno da je “više od svih prijašnjih pučki *Hamlet*” (Isto: 183). Sve u svemu, ovisno koji kriterij uzmemo u obzir, Lipljinovu kajkavizaciju *Hamleta* možemo smatrati više ili manje uspješnom – ukoliko gledamo iz kuta publike onda je uspješna, a ukoliko gledamo iz kuta kritike, onda bi imala određenih nedostataka. U svakom slučaju, valja uvažiti i jedan i drugi kriterij jer niti jedan nema ekskluzivno pravo za povlašteno mišljenje.

Osim spomenutih, Lipljin je kajkavizirao i Bulgakovljevi komad *Don Quijote: igrokaz u četiri čina, devet slika, prema Cervantesu* koji u Lipljinovoj kajkavizaciji, koju je napravio prema prijevodu V. Gerića na standardni jezik, nosi naslov *Von Lamot od Mača: Spelavanje vu četiri spelanja i devet dogodov prama Cervantesovomu Don Quijoteu. Komad je 2007. premijerno izveo varaždinski HNK u režiji Ž. Mesarića. Kritika je ovaj put uglavnom bila zadovoljna predstavom, no ponovno ju je okarakterizirala kao jednostavniji pučki komad* (usp. Ciglar 2007, Braut 2007). Dakle, i za ovu je predstavu Lipljin napravio prijevod kojemu je prije svega stalo do toga da publika nema problema s razumijevanjem predstave, no ovaj put to nije bio toliko veliki problem kao kod *Hamleta* jer je i sama predstava kudikamo jednostavnija i barem donekle bliža žanru zabavnoga komada za puk. *Lipljin je kajkavizirao i Plautova Hvalisavog vojnika*, no ta kajkavizacija do danas još nije predstavljena javnosti.

Strane je dramatičare na kajkavski prevodio i kazališni redatelj i prevoditelj, dramaturg i pedagog, Vladimir Gerić. Kao što sam spominjao, i on je dijelom života vezan za varaždinski HNK, no njegovo prevođenje na kajkavski prvenstveno je vezano za Glumačku družinu *Histrion* iz Zagreba koja je, uz varaždinski HNK, najveći propagator kajkavskih predstava u nas. Jednako kao i Lipljin, i

Gerić je svoje prijevode *ponašivao*, prostorno-vremenski lokalizirao i sadržajno adaptirao, ali za razliku od Lipljina, Gerić je na kajkavski direktno prevodio s izvornika. Pritom je, za razliku od Lipljina koji je za prijevode koristio suvremeni lokalni govor, stvorio “varijantu osobnog stvaralačkog prevodilačkog jezika” koji se sastoji od simbioze “tradicijskog i modificiranog suvremenog kajkavskog jezika – koji nije sličan ni jednom određenom zavičajnom idiomu, govoru, dijalektu” (Pažur 2004: 139).

Osim što je, jednako kao i Lipljin, za varaždinski HNK na kajkavski “pretočil” nekoliko srednjovjekovnih francuskih farsi,² Gerić je kasnije na kajkavski uglavnom prevodio za *Histrione*. Suradnja s *Histrionima* počela je 1999. kada su ga pozvali da Molièreovu komediju *Le Médecin volant* (hrv. prijevod *Silom liječnik* ili *Liječnik protiv volje*) prevede na kajkavski. Dražen Ferencina, režiser te predstave koju je spomenuta scena 1999. u Gerićevu kajkavskom prijevodu pod naslovom *Doktor pod mus* premijerno i izvela, odluku da izvedu kajkavskog Molièrea u jednom je intervjuu obrazložio s jedne strane podudarnošću djela s histrionskom “pučkom” poetikom, s druge strane pogodnošću komada za kajkaviziranje – jer i u originalu likovi govore različitim idiomima, te, tek s treć, repertoarnim razlozima (Vidačković 1999). Dakle, nije im bilo bitno samo pokajkaviti Molièrea kako bi na repertoaru imali kajkavski komad nego su za to postojali i unutarnji razlozi u samom tekstu. Slični unutarnji razlozi proistekli iz samog teksta, uz dobar prijem kajkavskog Molièrea od publike i kritike, naveli su *Histrione* i Gerića na postavljanje još nekih dramskih djela svjetskih autora u kajkavskom prijevodu. Tako je 2001. na otvorenoj histrionskoj sceni na Opatovini, u sklopu čuvenog *Histrionskog ljeta*, pod naslovom *Vesele ženske s Griča*, premijerno izveden Gerićev kajkavski prijevod Shakespeareove komedije *The Merry Wives of Windsor* (hrv. prijevod *Vesele žene windsorske*) u režiji Z. Viteza, a 2003., na istoj sceni i u sklopu iste manifestacije, pod naslovom *Na Sveta tri krala ili kak očete*, premijerno je izveden Gerićev prijevod Shakespeareove komedije *Twelfth Night, or What You Will* (hrv. prijevod *Na Tri kralja ili kako hoćete*), čiju režiju sam potpisuje. Stručna je kritika tog histrionskog Shakespearea, zajedno s varaždinskim, svrstala u “pučku” ili “populističku” struju unutar hrvatskog glumišta koja stoji nasuprot dubrovačkom i brijunskom “elitističkom” Shakespeareu,³ usporedivši

² Gerićevi prijevodi srednjovjekovnih francuskih farsi premijerno su pod zajedničkim imenom *Tri kurviši pod raspelom* i u njegovoj režiji izvedeni u varaždinskom HNK-u 1996. godine. Iste su godine objavljeni i u časopisu *Kazalište*, usp. [Anonimno] 1996., te kasnije djelomično i u časopisu *Kaj*, usp. [Anonimno] 2005.

³ Radi se, prije svega, o izvedbama Shakespearea u dubrovačkoj tvrđavi Lovrijenac u sklopu Dubrovačkih ljetnih igara, ali i na nekim drugim lokacijama u Dubrovniku, te o izvedbama Shakespeareovih komada na Brijunima Šerbedžijina Kazališta *Ulysses*.

ju s tradicijom srednjoeuropskog pučkog igrokaza 19. stoljeća koji je nastajao u okružju pučkog teatra (Senker 2006: 120-121). Iako se s obzirom na taj aspekt Gerićev Shakespeare podudara s Lipljinovim, ipak postoji razlika između njihovih *pučkih* prijevoda Shakespearea. Naime, u povodu postavljanja *Veselih žena* na kajkavskom sam je Gerić istaknuo da

“Odluka da se ta slavna komedija prilagodi našem vremenu i prostoru i prevede na kajkavski, nije donesena naprečac, nije bila nipošto formalna (“hajde, da imamo i to, zašto ne?” – “prvenstveno za zagrebačko, histrionsko gledateljstvo...”), hiroviti odmak bilo koje vrste od Shakespeareovih izvornih vrednota, nego, naprotiv, pokušaj da se našom kajkavštinom, našim okolnostima, navadama i naravima... što više približimo slojevitim odlikama višestruko značajnoga djela “čovjeka za sva vremena” (Gerić 2003: 15).

Geriću prevođenje Shakespearea, dakle, ne služi kao Lipljinu prvenstveno za popunjavanje repertoara. No, s druge strane, stalo mu je, jednako kao i Lipljinu, do čim većeg približavanja Shakespeareova djela hrvatskom čitatelju, ali, s treće strane, nije, poput Lipljina, pritom spreman na pojednostavljenja kojima bi se išlo na ruku publici, već čitatelju i gledatelju želi približiti “slojevite odlike” Shakespeareova djela bez “odmaka bilo koje vrste od Shakespeareovih izvornih vrednota” i tu je možda Gerić učinio najznačajniji odmak u kajkavskom dramskom prevođenju.

Gerićeva suradnja s *Histrionima* nastavljena je i nakon Shakespearea, pa je 2010. pod naslovom *Lovački rog* izveden Gerićev prijevod s francuskog jezika na kajkavski komedije *Monsieur chasse* francuskog komediografa G. Feydeaua, u režiji D. Ferenčine.

Ostali pojedinačni prijevodi na kajkavski jezik

Osim ovih prijevoda nastalih za potrebe kazališnih izvedbi, dio prijevoda sa stranih jezika na kajkavski nastao je kao posljedica pojedinačnih inicijativa. Tako je Shakespeareove *Sonete* prevodio književnik i prevoditelj Željko Funda te su 2000. i objavljeni u zasebnoj knjizi (usp. Shakespeare 2000). Kao diplomirani anglist, Funda je sonete direktno prevodio s engleskog izvornika. Izbor iz Fundinih prijevoda *Soneta* iste je godine objavljen i u časopisu *Kaj* (Shakespeare 2000a) te im je tom prilikom sam autor dodao komentar u kojem otkriva kako njegov prijevod ima svojevrsnu programatsku podlogu. Naime, Funda u tom komentaru pokazuje svjesnost važnosti prevođenja na kajkavski jezik jer tako “Kajkavski more svoju zvonkoču z koterum zvoniju versi jenog klasika kak dodaten dokaz svoje jezikoče ponuditi”, a nada se da po njegovom uzoru “i druge *kajofilske kajologe* isto hotenje obadalo bude” (Shakespeare 2000a: 12). To je primijetila i većina kri-

tike koja se osvrta na prijevod. Tako je B. Jelušić, i sama kajkavska pjesnikinja i prevoditeljica, u pogovoru *Sonetima* istaknula da je ta knjiga, između ostalog, dokaz umjetničke vrijednosti kajkavskog jezika: “zbavljen je velki *posel da nam Kaj bude Jak*, da se v obverhne knjigovine njegov potencijal i zkazljivost vidijo” (Jelušić 2000: 184). I drugi su kritičari knjigu pročitali na sličan način pa je V. Poljanec konstatirao da Fundini prijevodi *Soneta* postaju “nepobitnim dokazom da kajkavski stoji uspravno i ravnopravno sa svim europskim jezicima” (Poljanec 2001: 213). Vjerojatno na tragu takve programatske usmjerenosti Funda je dao još nekoliko prijevoda – s engleskog je jezika na kajkavski preveo nekoliko pjesama J. Joycea (usp. Joyce 2001) i W. Whitmana (usp. Whitman 2002).

Jedan od najplodnijih suvremenih kajkavskih pjesnika, Ivica Jembrih, također je dao značajan broj prijevoda. S ruskog je na kajkavski preveo nekoliko pjesmama M. J. Ljermontova, S. Jesenjina i B. Pasternaka, s francuskog nekoliko pjesama Ch. Baudelairea, s latinskog neke Propercijeve pjesme (usp. Jembrih 2005. i 2006), te sa španjolskog nekoliko pjesama G. Mistral (usp. Mistral 2002). Osim prevođenja s tih svjetskih jezika, Jembrih je jednu pjesmu preveo i s – romskog jezika (usp. [Anonimno] 2001).

Osim Jembriha, poeziju je sa stranih jezika na kajkavski prevodio i Ivica Glogoški koji je s francuskog prevodio pjesme Ch. Baudelairea (usp. Baudelaire 2000) i J. Préverta (usp. Prévert 2001), a sa španjolskog F. G. Lorce (usp. Lorca 2004).

Ambiciozne prevoditeljske namjere najavio je glumac, redatelj, književnik, prevoditelj i akupljač kajkavskog blaga Vid Balog – odlučio je na kajkavski prevesti *Bibliju*. Do sada je u časopisu *Kaj* (usp. Balog 1999) objavio mali odlomak prijevoda *Mudrosnih knjiga* Staroga zavjeta koji je popratio nenaslovljenim uvodom u kojem navodi neke zanimljive misli. Kao prvo, navodi da se na prevođenje “knjige nad knjigami” odlučio radi *nadoknade* povijesnih nepravdi koje se kajkavštini nanose od sredine 19. stoljeća do danas, ali dodaje da bi to imalo i praktične razloge jer bi “vnogi mogli po nji [misli se na kajkavsku *Bibliju* – op. M.K.] materinsku reč začuvati, i gramatiku složiti i donajposle vu svakakovers-tneih prilikah rabiti” (Balog 1999: 29-30). Zatim navodi da *Bibliju* planira prevesti svojevrsnim svekajkavskim koineom: “vsa izvustja ja sem koristil... i vse navade govorenja i starih i noveh našeh pismoznancov i gradska govorenja kajkavijanska” (Isto 1999: 30), a sve to navodi kako bi ustvari istaknuo najvažniju nakanu svojeg teksta, a to je poziv svim “spametnim i vučenim” kajkavcima da mu pomognu u prevođenju *Biblije*. Balog, jednom riječju, priželjkuje svekajkavski konsenzus i udruživanje snaga na jednom kapitalnom kajkavskom projektu i bit će zanimljivo vidjeti odaziv njegovoj ideji.

Osim *Biblije*, Balog je prevodio i Shakespeareov komad *A midsummer night's dream* (hrv. *San ivanjske noći*) i iz njega (usp. Shakespeare 2002) se može vidjeti,

posebno iz dijela trećeg čina, da se radi o kombiniranom prijevodu na standardni i kajkavski jezi, čime taj prijevod predstavlja prelazak na zasebnu prevoditeljsku struju koju ću sada pokušati predstaviti.

Kajkavski jezik kao stilski joker, ili kajkavština i u popularnoj kulturi

Osim prevođenja starijih i modernih književnih klasika, u najnovije se vrijeme javljaju i drugačije tendencije. Jednu takvu pokrenuo je germanist Dragutin Horvat koji je recentnu knjigu njemačkog nobelovca G. Grassa *Mein Jahrhundert* (hrv. prijevod *Moje stoljeće*, usp. Grass 2000), s njemačkog preveo na standardni jezik, ali s kajkavskim umecima. Kako je dobro zapazila kritika, Horvat je na kajkavski preveo dijelove koje je sam Grass napisao na njemačkim dijalektima, ali je za kajkavskim posegnuo i kada se radilo o “replikama živopisnih likova, najčešće britkim komentarima tekućih zbivanja stavljenima u usta manje-više ‘običnih’ ljudi” što je i opravdano jer se “u hrvatskoj književnosti takva (fryeovski rečeno: niskomimetska) vizura često povezuje s kerempuhovštinom” (Peričić 2001: 118). No, kod Horvata kajkavski osim neukih govore i intelektualci, socijalisti, vojnici, slikari, književnici i još mnogi drugi, preko kojih je Horvat očito želio postići dodatnu stilsku diferencijaciju.

Isto tako, u najnovije vrijeme se osim književnih djela, kako novijih tako i starijih, na kajkavski prevode i recentna djela popularne kulture. Tako je književnik i prevoditelj Denis Peričić s engleskog na kajkavski preveo nekoliko pjesama australskog kantautora i svjetski popularnog rock glazbenika Nicka Cavea. Peričić je, jednako kao i Horvat, prevodeći cjelokupnu Caveovu knjigu (usp. Cave 2004) s engleskog na hrvatski jezik, odlučio dijelove knjige prevesti na kajkavski jezik kako bi, kako sam kaže u *Napomeni prevoditelja*, na taj način riješio problem “stilskih razina u autorovoj zbirci”. Odgovor na pitanje koje si je sam postavio, “Kako, naime, u hrvatski jezik prenijeti – nazovimo ih tako, vrlo uvjetno – ‘visoki’ i ‘niski’ stil Caveove lirike? Kako, adekvatnim jezičnim sredstvima, odraziti dramatičnu razliku između gotovo klasicističke uzvišenosti i, primjerice, razuzdanog, živopisnog dijalekta s američkog juga?” (Peričić 2005: 25), Peričić je pronašao u prevođenju pojedinih dijelova zbirke na standardni, a pojedinih na kajkavski jezik.

Osim Peričićeva instaliranja kajkavštine u popularnu glazbu, u novije se vrijeme kajkavštinom sve više prevodi i govor nekih likova vrlo popularnih hollywoodskih filmskih hitova, mahom animiranih/kompjuteriziranih filmova, poput *Shreka*, *Madagaskara*, *Pobune na farmi*, *Potrage za Nemom itd.* Naime, prema Žanićevu (2009.) istraživanju, od 2003. u Hrvatskoj se animirani hollywoodski kino-hitovi gotovo redovito sinkroniziraju kako bi bili razumljivi i najmlađima,

koji su i ciljana publika, a u tim se sinkronizacijama osim standardnog jezika koriste i drugi idiomi, poput kajkavskog ili čakavskog jezika, slanga i sl. Tako sada osim čuvene uzrečice Zekoslava Mrkve *Kaj te muči, njoфра?* mnogo češće možemo čuti kajkavski govor na velikom platnu, DVD-u ili televiziji – kajkavski npr. govori Mago u *Shreku*, pingvin Cody iz *Divljih valova*, mačak Zvonkec iz *Stuarta Malog* itd. U svakom slučaju, takva sinkronizacijska praksa, s jedne strane, uvelike pomaže afirmaciji nestandardnih idioma pred širokim auditorijem koji gleda te filmove, a s druge strane, prodor kajkavskog jezika u područje popularne kulture (glazbe i filma) samo je još jedan pokazatelj njegove životnosti, polivalentnosti i izražajnih mogućnosti.

Zaključak: globalizacija ili stare upitanosti kajkavske književnosti?

S obzirom na nemali prevoditeljski korpus sa stranih jezika na kajkavski koji je nastao u posljednjih 40-ak godina, s pravom si možemo postaviti pitanje utjecaja globalizacije na taj trend. Naime, sumarno gledano, u tom je razdoblju prevedeno s engleskog, njemačkog, francuskog, španjolskog, ruskog, slovenskog, latinskog i romskog jezika (a možda i s još nekih jezika nespomenutih u ovom pregledu) što definitivno govori o tome da se suvremena kajkavska književnost ne zatvara ni u nacionalne, a kamoli u regionalne ili lokalne okvire, odnosno o tome da suvremena kajkavska književnost na taj način pokušava držati korak sa svjetskom književnošću. Prevođenjem svjetskih klasika i djela popularne kulture suvremena kajkavska književnost želi pokazati da ni na koji način nije deficitarna u svjetskom kontekstu. Ako se kajkavskim jezikom mogu izraziti i Propercije i Shakespeare i Molière, i Ljermontov i Whitman i von Hofmannsthal i Feydeau, i Baudelarie i Rimbaud i Lorca, i Mistral i Prévert, i Bulgakov i Pasternak i Jesenjin, i Joyce i Grass (ali i Nick Cave i Mago iz *Shreka* itd.), odnosno ako se njime mogu pisati i pjesme i epovi, i romani i esejistika, i tragedije i komedije (i stihovi za rock pjesme i dijalozi u američkim filmskim blockbusterima), odnosno ako se njime može pisati o svim mogućim temama na sve moguće načine, onda moramo ustvrditi da je suvremena kajkavska književnost ravnopravna bilo kojem drugom književnom fenomenu.

No, dok bismo te prevoditeljske aktivnosti sa stranih jezika na kajkavski mogli okarakterizirati kao posljedicu globalizacije, jedna bitna činjenica upozorava nas da tome možda postoji razlog koji je ipak važniji od globalizacije. Naime, kada pogledamo razloge koje sami autori, redatelji, naručitelji prijevoda i dr. navode kao motivaciju za prevođenje na kajkavski jezik, vidljivo je da, unatoč ponekad i velikim različitostima, u načelu svi ipak imaju jedan zajednički razlog – implicitna ili eksplicitna namjera svih prevoditelja je pokazati da je kajkavski jezik

ravnopravan u najmanju ruku standardnom jeziku, a ustvari bilo kojem drugom jeziku, što bi, da nije stari *problem* kajkavske književnosti, bio problem koji je isprovociran globalizacijom. No, ipak ne možemo isključiti mogućnost da i globalizacija, ako ništa drugo, onda barem kao *duh vremena* predstavlja dodatan razlog zbog čega se intenzivnije prevodi na kajkavski jezik. Sve u svemu, globalizacija je, dakle, na kajkavske prevoditeljske aktivnosti djelovala tek indirektno, a pravi razlozi nalaze se u starim upitanostima kajkavske književnosti koje će, možda upravo pomoću globalizacije, odnosno zahvaljujući njoj, ustvari još lakše riješiti.

Literatura

- [Anonimno] 1996. *Tri kurviši pod raspelom* [...], Kazalište [časopis HNK Varaždin], [4]/1996, br. 5, str. 51-67.
- [Anonimno] 2001. *Phirav, činav = Landram, kupujem* (prejevao Ivica Jembrih), Hrvatsko zagorje, 7/2001, br. 2, str. 174-175.
- [Anonimno] 2005. *Šoštari imenovani Gušta ki je zel za ženu jenu šoštariću*, Kaj, 38/2005, br. 4-5, str. 23-34.
- Balog, V. 1999. *Predekator* (Propovjednik – prijevod na kajkavski iz Mudrosnih knjiga Staroga zavjeta), Kaj, 32/1999, br. 4-5, str. 29-45.
- Baudelaire, Ch. 2000. *Les chats = Mačke* (preveo Ivica Glogoški), Hrvatsko zagorje, 6/2000, br. 2, str. 136-137.
- Braut, H. 2003. *Razgovor – Vladimir Gerić...: Kajkavski se ne srami ni nježnosti ni slabosti*, Vjesnik, 14. i 15.8.2003.
- Braut, H. 2007. *Vesela pučka komedija*, Vjesnik, 12.11.2007.
- Cave, N. 2004. *King Ink* (prejevao Denis Peričić), Koprivnica: Šareni dućan.
- Ciglar, Ž. 1998. *Hamletovo bum il ne bum*, Večernji list, 29.12.1998.
- Ciglar, Ž. 2003. *Razgovor s povodom – Vladimir Gerić*, Kazalište [časopis za kazališnu umjetnost], 7/2003, br. 15-16, str. 26-31.
- Ciglar, Ž. 2007. *Glumački vratak duhovitosti, energije i pameti*, Večernji list, 10.11.2007.
- Funda, Ž. 2000. *Vere i vupača: o kajkavskom "Hamletu"*, u izvedbi HNK Varaždin, Kaj, 33/2000, br. 1-2, str. 139-141.
- Gerić, V. 2003. *Novela od stranca, ili Shakespeare na kajkavskome – zašto i kako*, Književna smotra, 35/2003, br. 128-19 (2-3), str. 15-18.
- Grass, G. 2000. *Moje stoljeće* (prev. Dragutin Horvat), Zagreb: SysPrint.
- Jelušić, B. 2000. *Posel da kaj bude jak*, u knjizi: Shakespeare 2000, str. 178-184.
- Jembrih, I. 2005. *Kajkavski prijevodi i prepjevi*, Kaj, 38/2005, br. 3, str. 29-32
- Jembrih, I. 2006. *Kajkavski prepjevi i prijevodi (1966. / 1986.)*, Kaj, 39/2006, br. 4, str. 75-78.
- Joyce, J. 2001. *Komorna mužika* (prev. Željko Funda), Kaj, 34/2001, br. 3, str. 27-30.
- Kalanj, R. 2004. *Globalizacija i postmodernost: ogledi o misliocima globalne kompleksnosti*, Zagreb: Politička kultura.
- Lipljin, T. 2002. *Kajkavsko narječje u kazalištu*, Kazalište: časopis za kazališnu umjetnost, 5/2002, br. 9-10, str. 120-127.

- Lorca, F. G. 2004. *Alma ausente = Zginula duša* (prev. Ivica Glogoški), Hrvatsko zagorje, 10/2004, br. 3-4, str. 186-187.
- Mistral, G. 2002. *El niño solo = Diète sâmo* (prepjevao Ivica Jembrih), Hrvatsko zagorje, 8/2002, br. 2, str. 196-197.
- Pažur, B. 2004. *Kajkavski kao prevoditeljski jezik – jedno od životnih djela redatelja Vladimira Gerića*, Kaj, 37/2004, br. 1-2, str. 138-139.
- Peričić, D. 1995. *Larma za povijest*, Kaj, 28/1995, br. 1-2, str. 121-123.
- Peričić, D. 2001. *Kajkavština Gunthera Grassa*, Kaj, 34/2001, br. 1-2, str. 118-119.
- Peričić, D. 2005. *Nick Cave kao – Nik Kajv!*, Kaj, 38/2005, br. 1-2, str. 25-32.
- Poljanec, V. 2001. *Kajkavizirani engleski gartlic*, Hrvatsko zagorje, 7/2001, br. 1, str. 212-214.
- Prévert, J. 2001. *Chanson de l'oiseleur = Popefka lofca na ftiče* (prev. Ivica Glogoški), Hrvatsko zagorje, 7/2001, br. 1, str. 152-153.
- Senker, B. 2006. *Bard u Iliriji: Shakespeare u hrvatskom kazalištu*, Zagreb: Disput.
- Shakespeare, W. 1994. *Puno larme a za ništ* (na kajkavski prepjevao Tomislav Lipiljin), Kazalište [časopis HNK Varaždin], [2]/1994, br. 3, str. 27-63.
- Shakespeare, W. 2000. *Soneti* (kajkavizeral Željko Funda), Varaždinske Toplice: Tonimir.
- Shakespeare, W. 2000a. *Soneti* (prijevod s engleskoga na kajkavski Željko Funda), Kaj, 33/2000, br. 1-2, str. 3-12.
- Shakespeare, W. 2002. *San Ivanjske noći* (kajkavska obrada Vid Balog), Zaprešićki godišnjak, 12/2002, str. 456-463.
- Starčević, M. 2005. *Hamlet u Hrvatskoj: studija prevođenja*, Zagreb: Naklada MD.
- Vidačković, Z. 1999. *Razgovor – Dražen Ferenčina: Nogomet važniji od kulture*, Vijenac, 7/1999, br. 146, str. 29.
- Whitman, W. 2002. *O Capitain! my Capitain = O kapitan! moj kapitan!*, Hrvatsko zagorje, 8/2002, br. 1, str. 164-165.
- Žanić, I. 2009. *Kako bi trebali govoriti hrvatski magarci?: o sociolingvisticim animiranih filmova*, Zagreb: Algoritam.

TOWARDS CONTEMPORARY KAJKAVIAN LITERATURE GLOBALIZATION

Contemporary translations from foreign languages into the Kajkavian

By Mario Kolar, Koprivnica / Zagreb

Summary

Efforts have been made in this paper to investigate to what extent globalization influences the growing body of translations within contemporary Kajkavian literature, extending from translations of older and modern literature classics, translations of contemporary authors, to translations of popular culture literary works.

Key words: globalization, contemporary Kajkavian literature, translations from foreign languages into the Kajkavian dialect